

Eén van de kaartfragmenten van de geannoteerde proefdruk van de kaart van Japan van Von Siebold (cat. 35; COLLBN Port 202 N 55b).

interessant. Het kaartje rechts geeft Sydney weer, een van de eerste en belangrijkste nederzettingen in het begin van de Europese kolonisatie van Australië. Het toont duidelijk de organisatie en infrastructuur van de nederzetting en geeft een mooi beeld van het vroege centrum van de stad. Het kaartje in de linkerhoek is zelfs nog interessanter, omdat deze kaart het begin van de ontdekkingen en vestiging verder van de kustlijn af toont; het begin van de kolonisatie van de Australische 'outback'. Deze grote onderneming startte in het district New South Wales en Sydney werd het beginpunt van vele expedities in de late 18de en vroege 19de eeuw. Het zou jaren duren voor het hele binnenland van Australië ontdekt en bekend zou zijn.¹⁷ De hele geschiedenis van de ontdekking van Australië ligt dus in deze kaart besloten. Het is niet alleen de eerste kaart die zonder onzekerheden de hele kustlijn van het eiland weergeeft, maar het is ook een bewijs van (het begin van) verdere ontdekkingen en ontwikkelingen in de kolonisatie van dit nieuwe continent.

Dagmar Duine en Katharina Haberkorn

35. De kaart van Japan door Von Siebold, 1840 met geannoteerde proefdrukken

Karte vom Japanischen Reiche nach Originalkarten und astronomischen Beobachtungen der Japaner. Die Inseln Kiu Siu, Sikok und Nippon ... / Von Siebold, 1840; Von A. Bayly & J.M. Huart in Stein gestochen.

Lithografie, 58 x 75 cm.

Universiteitsbibliotheek Leiden, COLLBN Port 202 N 53

Universiteitsbibliotheek Leiden, COLLBN Port 202 N 54a-b;

COLLBN Port 202 N 55a-e (proefdrukken).

Deze kaart en fragmenten van voorafgaande proefedities laten ons meekijken met het cartografisch proces. De veranderingen zijn interessant omdat zij laten zien hoe het in kaart brengen van de Japanse gebieden zich ontwikkelde. Daarom moeten zij in de context van de latere en uiteindelijke editie worden geplaatst. Deze kaart van Japan is

¹⁷ Voor meer informatie over de ontdekking en verkenning van Australië, zie: Clancy & Richardson, *So came they South*, Silverwater, 1988; Schilder, *Australia unveiled*, Amsterdam, 1976; Williams, *Terra Australis to Australia*, Melbourne, 1988.

gemaakt door Philipp Franz von Siebold, de Duitse arts van het Nederlandse konvooi in Deshima. Als arts had hij veel meer vrijheid om in Japan te reizen dan hij in Europa had. Hij verzamelde vele planten en dieren en verkreeg enkele gedetailleerde kaarten van Japan van de hofastronoom, Takahashi Kageyasu. Het verzamelen van kaarten was ten strengste verboden door de Japanse machthebbers en toen de kaarten in het bezit van Von Siebold werden gevonden, werd hij beschuldigd van hoogverraad en verbannen. Na zijn terugkomst in Nederland in 1830 schreef hij enkele boeken over de flora en fauna van Japan en was in staat om accurate kaarten van Japan te produceren. Deze verschenen in 1840 onder de titel *Japanisches Reich*, en later als *Nippon*. Daarnaast waren de kaarten die Takahashi Kageyasu aan Von Siebold had gegeven gemaakt met moderne landmeettechnieken. Deze technieken waren door een Jezuïtische priester en cartograaf naar China gebracht, en via China in Japan terechtgekomen. De kaart van Von Siebold is gebaseerd op de kaarten van Takahashi Kageyasu en is een grote stap voorwaarts in de geschiedenis van de cartografie van Japan¹⁸.

Het is aannemelijk dat Von Siebold en Bodel Nijenhuis bekenden waren. Op de vijf fragmenten (COI.LBN Port 202 N55a-e) zien we notaties in twee verschillende kleuren, misschien zelfs in twee verschillende handschriften, in rode en zwarte inkt. Vanwege bewijs in de tekst van de kaart kunnen we aannemen dat de notities in rood ouder zijn dan de zwarte en op deze manier kunnen we twee stadia van wijzigingen van de kaart ontwaren. De twee andere fragmenten (COI.LBN Port 202 N54a-b) zouden een proefdruk van de uiteindelijke versie van 1840 van de kaart van Von Siebold kunnen zijn, aangezien de op COI.LBN Port N55a-c aangegeven wijzigingen in deze nieuwe versie meegenomen zijn, en is maar een kleine verbetering ten aanzien van de kaart uit 1840.

Het noorden van Japan was voor een groot deel nog niet verkend door de Japanners zelf. In 1787 ontdekte een Franse navigator, Calaup de La Perouse, het eiland Ulleungdo en noemde het 'Dagelet'; in 1789 kreeg hetzelfde eiland van de Britse ontdekkingsreiziger James Colnett de naam 'Argonaut'. De lengte- en breedtegraden van Ulleungdo waren verschillend bij La Perouse en Colnett. Op Europese

¹⁸ H. Cortazzi & Y. Hodson, 'Isles of gold: antique maps of Japan'. In: *Imago Mundi: Jahrbuch der alten Kartographie* 39 (1987), p. 111; J. Walter, *Japan, a cartographic vision: European printed maps from the early 16th to the 19th century*. München: Prestel, 1994.

kaarten verschijnen dan ook twee verschillende eilanden, en dat geldt ook voor deze drie kaarten. Toen Von Siebold later terugkeerde naar Nederland en zijn kaarten van Japan publiceerde, gaf hij de Japanse namen Takeshima aan het eiland Argonaut en Matsushima aan Dagelet. Deze fout werd steeds opnieuw gepubliceerd, tot in 1859 door Russische en Engelse schepen werd aangetoond dat het eiland Argonaut niet bestond.

Janneke Adema, Tiziana Fazio en Tanu Patodia

36. Kaart van Zuid-Afrika met proefdruk

Kaart van Natalia en van Afrika's Zuidhoek / opgemaakt in 1846 door G. Louts.; Steendrij v. T. Hooiberg.

Lithografie, 26 x 36 cm.

Universiteitsbibliotheek Leiden, COLLBN Port 182 N 222.

Universiteitsbibliotheek Leiden, COLLBN Port 182 N 220 (proefdruk).

De interesses van Bodel Nijenhuis gingen verder dan het simpelweg verzamelen van kaarten, maar door tot de productie van de kaarten zelf. Hij gebruikte zijn grote groep contactpersonen binnen het vakgebied om hem te helpen aan onafgeronde proefkaarten te komen, direct van de cartografen zelf, stukken die niet beschikbaar waren voor het gewone publiek. Deze twee kaarten geven een voorbeeld van zijn manier van verzamelen. We kunnen duidelijk zien dat de kaart met de titel *Natalie door G. Louts* een eerste proeve is van de kaart die uiteindelijk de *Kaart van Natalia en van Afrika's Zuidhoek* zal worden. Bodel Nijenhuis en de cartograaf Ulrich Gerard Louts (1787-1865) kenden elkaar vermoedelijk via de *Maatschappij der Nederlandse Letterkunde*, waar zij beiden lid van waren. Louts had tussen 1843 en 1848 in Leiden gewerkt en gewoond toen zijn boek *De Kaapsche Landverhuizers of Neerlands Afstammelingen in Zuid-Afrika*¹⁹ uitkwam. Het was in dit boek dat de *Kaart van Natalia en van Afrika's Zuidhoek* terecht zou moeten komen. De stad Leiden was de gemeenplaats voor velen die bij deze titel betrokken waren: lithograaf T. Hooiberg, uitgever Hazenberg en printer H.R. de Breuk, die zelf ook lid was van de Maatschappij, waren allen actief in Leiden in deze periode.

¹⁹ U.G. Louts. *De Kaapsche Landverhuizers of Neerlands Afstammelingen in Zuid-Afrika*. Leiden: H.W. Hazenberg & Comp., 1847.